

vefat etmiştir. Kaynaklarda vefat tarihinin 733 olduğuna dair rivayetler vardır. Doğum tarihiyle ilgili farklı bilgiler sebebiyle, öldüğünde yaşının seksen sekiz veya 100 olduğu söylenmektedir.

Hicaz fıkıh mektebinin teşekkülünde önemli bir yeri olan Atâ b. Ebû Rebâh, İbn Abbas gibi büyük bir sahâbî tarafından, "Ey Mekke halkı! Atâ gibi bir zat aranızdayken niçin benim etrafımda toplanıyorsunuz?" sözleriyle övülmüştür. Aynı ifade kaynaklarda İbn Ömer'e de atfedilmektedir. Atâ'nın ilim, ahlâk ve faziletteki üstünlüğü Ebû Hanîfe, İbn Cüreyc, Katâde, Evzâi, Ebû Ca'fer el-Bâkir ve onun devrinde yaşamış birçok meşhur ilim adamı tarafından da dile getirilmiştir. İbn Abbas'tan sonra Mescid-i Harâm'da öğretim kürsüsüne Atâ oturmuş ve Mekke'de halkın fetva mercii olmuştur. Kaynaklarda özellikle hac konularında zamanının en yetkili fıkıh âlimi olarak zikredilir. Kendisinden nakledilen fikhî görüşlerden, devrinde yaşamış birçok âlim gibi onun da nas bulunmayan konularda gerektiğinde kendi ictihadıyla (re'y) hüküm verdiği anlaşılmaktadır. Mekke'de büyümesi, ilk hadis ve fikhî tahsilini orada yapmış olması sebebiyle İmam Şâfiî'nin Atâ'nın şahsî görüşlerinden daha çok etkilendiği söylenebilir (Beyhakî, I, 501; İbn Kayyim, IV, 156).

Kaynakların tefsire dair eser sahibi olduğunu kaydettikleri Atâ'nın tefsirle ilgili rivayetleri çeşitli isnadlarla Abdürrezzâk, Süfyân es-Sevrî ve Taberî gibi ilk müelliflerin tefsirlerine girmiştir. Diğer taraftan, **garîbül-Kur'ân***'ta ilgili açıklamalar konusunda pek çok eser ve risâledeki rivayetler onun vasıtasıyla İbn Abbas'a kadar ulaşmaktadır. Tefsire dair Atâ'dan gelen rivayetlerde, ilk devirdeki tefsir anlayışı saf ve sade bir şekilde nakledilmekte ve dil inceliklerinden çok mânaya önem verilerek ilâhî maksadın anlaşılmasına yönelik bir gayret görülmektedir. Özellikle garîb kelimelere getirilen açıklıklar, âyetlerdeki fikhî hükümlerin anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır.

Tanınmış hadis münekkithlerinden Yahyâ b. Maîn, Ebû Zür'a ve İbn Hibbân'ın **sika*** olduğunu belirttikleri Atâ'nın başta Buhârî ve Müslim olmak üzere sahih hadis mecmualarında birçok rivayeti yer almaktadır. Bununla birlikte Atâ'nın rivayet ettiği **mürsel*** hadisler, Yahyâ b. Saîd, Ali b. Medîni ve Ahmed b. Hanbel gibi hadis âlimleri tarafından Saîd b.

Müseyyeb ve Mücâhid gibi tâbiinin mürsellerine nisbetle zayıf kabul edilerek pek tercih edilmemiştir. Buna daha çok, Atâ'nın herkesten rivayette bulunması ve bu hususta fazla titizlik göstermemiş olması sebep gösterilmektedir. Bunun yanında, hayatının sonlarına doğru kendisinde unutkanlık meydana gelmesi sebebiyle İbn Cüreyc ve Kays b. Saîd gibi bazı talebeleri, duydukları isnadların karışmaması için artık ondan hadis yazmamışlardır. Bundan, J. Schacht'ın ileri sürdüğü gibi, Atâ'nın son zamanlarında bazı görüşlerinin önemini kaybettiği anlaşılmaz. Gerçekte J. Schacht, Hicaz fıkıh ekolünün önde gelen bir temsilcisi olan, gerek İbn Abbas ve İbn Ömer gibi sahâbîler gerekse birçok fıkıh ve hadis imamı tarafından ilmî kudret ve fazileti takdir edilen Atâ'nın otoritesi hususunda şüpheler uyandırmaya çalışmaktadır. Aynı müellif, herhalde Atâ'dan gelen rivayetlerin bütünü üzerinde tereddütler doğurmaya yönelik bir gayretle, onun re'y ile hüküm vermekten çekindiğine dair rivayetlerin uydurma olduğunu ileri sürer (*EI*² [Fr.], I, 752). Atâ'nın nas bulunmayan konularda kendi ictihadına göre hüküm vermiş olması, onun mesnetsiz re'yi kötülemesine ve ondan sakınmasına engel değildir. Nitekim re'y taraftarı olmakla bilinen birçok selef âliminden re'y aleyhine de rivayetler nakledilmektedir. Schacht, Atâ'nın sünnete karşı tavrı hususunda şüpheler uyardırma için de onun Hz. Peygamber ve sahâbeden gelen haberleri delil olarak ne ölçüde kullandığını tesbit etmenin güç olduğunu ve eğer kullanmışsa bunların muhtemelen mürsel hadisler olduğunu iddia eder. 200 kadar sahâbîyi görmüş bulunan Atâ gibi bir imamın hadisleri delil olarak kullanmada menfi tavır takınabileceğini ve hele bizzat kendisinin rivayet ettiği birçok münsed ve sahih hadis varken olsa olsa mürsel hadisleri kullanmış olabileceğini düşünmek, gerçekten anlamsız görünmektedir. Özellikle nas bulunmayan bazı konularda Atâ'nın şahsî görüşlerini benimseyen İmam Şâfiî, tâbiîn arasında Atâ kadar hadise bağlı kalan bir kimsenin bulunmadığını belirtir (Beyhakî, I, 500). Diğer taraftan Schacht, bir kısım hadis münekkithlerinin Atâ'nın İbn Ömer, Ebû Saîd el-Hudrî ve Üsâme b. Zeyd gibi bazı sahâbîleri görmesine rağmen onlardan doğrudan hadis duymadığına dair ifadelerini aynı menfi maksat yönünde kullanmaktadır. Hz. Peygamber'den gelen rivayetlerin ona nisbetini kontrol hu-

susunda müslüman âlimler şüphesiz söz konusu müsteşriktir daha samimi, ciddi ve hassas idiler. Buna rağmen gerek bu hususta gerekse mürsel hadisler konusunda Atâ b. Ebû Rebâh'ı tenkit eden müslüman âlimler, aynı zamanda onun sika bir râvi ve büyük bir fakih olduğunu da belirtmişlerdir. O devirde müslüman hukukcuların saf dinî meselelerden teknik mânada hukukî meselelere kadar bütün konularla ilgilenmiş olmalarından hareketle, Atâ'nın kaynaklarda nakledildiğinin aksine, hac konusunda mütehasıs olmadığının ileri sürmek de isabetli değildir. Hac ibadetinin yerine getirildiği Mekke'de oturması ve rivayetlere göre yetmiş defa hac yapmış olması, Atâ'nın özellikle bu konuda bir fakih olarak akranlarından daha bilgili olması için yeterli bir sebep olsa gerektir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 467-468; Ahmed b. Hanbel, *Kitâbü'l-İlel* (nşr. Talat Koçyiğit – İsmail Cerrahoğlu), Ankara 1963, I, 47-48, 82, 134, 160, 254; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Sâvi), s. 196; İbn Ebû Dâvud, *Kitâbü'l-Meşâhif* (nşr. A. Jeffery), Kahire 1355/1936, s. 88; *el-Cerh ve't-ta'dil*, III, 330; Ebû Nuaym, *Hilye*, III, 310-325; Beyhakî, *Menâkıbü's-Şâfi'i* (nşr. Seyyid Ahmed Sakr), Kahire 1390-91/1970-71, I, 500-501; İbn Semure el-Ca'dî, *Tabakâtü fukahâ'i Yemen*, Kahire 1377/1957, s. 58; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, V, 179; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 98; a.m.f., *Mizânü'l-İtidâl*, III, 70; a.m.f., *Âlâmü'n-nübelâ*², V, 78-88; İbn Kayyim el-Cevziyye, *l'âmü'l-muvâkı'în*, IV, 156; İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, I, 513; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 199-203; Sezgin, *GAS*, I, 31; K. V. Zettersteen, "Atâ", *IA*, I, 718; J. Schacht, "Atâ" b. Abî Rabâh", *EI*² (Fr.), I, 752.

İSMAİL CERRAHOĞLU

ATÂ EFENDİ TEKKESİ

İstanbul Kanlıca'da
XVIII. yüzyılda kurulmuş bir tekke.

Kanlıca'dan Kavacık ve Göztepe'ye giden eski dağ yolu üzerinde bulunan tekke kaynaklarda Mehmed Atâullah Efendi, Şeyh Atâ Efendi ve Şeyh Atâullah Efendi Tekkesi adlarıyla da anılır. Nakşibendî şeyhi Seyyid Mehmed Atâullah Efendi'nin (ö. 1789) muhtemelen 1750-1775 yılları arasında kurduğu tekkenin vakfiyesi ise Atâullah Efendi'nin damadı ve halefi Amasyalı Şeyh Ubeydullah Efendi (ö. 1826) tarafından tanzim edilmiştir. Tekke başlangıçta Nakşibendiyeye bağlı iken 1868'den itibaren Halvetiyye'nin Şâbâniyye koluna intikal etmiştir. 1905 yılında harap durumda iken

yakınında bulunan Kavacık çiftliğinin sahibi ve Prenses Fatma Hanımefendi'nin eşi Mahmud Sırrı Paşa tarafından tevhidhanesiyle türbesi kâgire çevrilme suretiyle yeniden ihya edilmiştir. 1925'ten sonra metrük kalan tekke zamanla tekrar harap olmuş, ancak 1976'da tevhidhanesi cami olarak kullanılmak üzere çevre sakinlerince tamir edilmiş, minare ve şadırvan gibi bazı ilâveler yapılmıştır. Diğer bölümler harap durumdadır.

Bugün bile iskân sahasının oldukça uzağında kalan tekkenin geçmişte münzevi bir kuruluş olduğu muhakkaktır. Tevhidhane, türbe ve harem - selâmlık bölümleri tek bir kitle halinde bugünkü Mihrâbad caddesi üzerinde sıralanmaktadır. Harem - selâmlık bölümünün ahşap üst katı dışında yapının tamamı kâgir olup tuğla hatıllı duvarları moloz taşlarla örülmüş ve ahşap çatıları kiremitle örtülmüştür. Tekkenin ana girişi doğudan tevhidhane ile türbe ve harem - selâmlık bölümleri arasında kalan ufak bir taşığa açılmakta ve buradan tevhidhaneye geçilmektedir. Tevhidhane sekizgen planlı olup duvarlarından üçü yapı kitlesinin içinde kalmakta, diğerleri ise dışarıya taşmaktadır. Yarım daire planlı basit bir mihrabı ve yuvarlak kemerli pencereleri olan tevhidhaneden türbeye bir kapı ve pencere açılmaktadır. Güneyde, cadde üzerinde sıralanan ve tevhidhanedekilerle aynı biçimde olan bir dizi pencerenin aydınlattığı türbe oldukça geniş tutulmuştur. Kuzeyde, hazîreye açılan müstakil bir kapısı bulunan türbenin çatısı ve içindeki Atâ Efendi ile haleflerine ait ahşap sandukalar zamanla ortadan kalkmıştır. Tekkenin kuzeyinde yer alan ve bu yönden müstakil bir girişi olan harem-selâmlık binasının zemin katında, ortadaki bir taşığa açılan mutfağ ve kahve ocağı gibi mekânlar bulunmaktadır. Üst katın kuzey, batı ve doğu yönlerinde yaptığı çıkmayı, tuğladan örülmüş yedi adet pâyenin yanı sıra muhtemelen Batı menşeli ve "art nouveau" üslûbunda döküm iki sütun taşımaktadır. Bu iki sütun, Osmanlı mimari ortamında henüz tanınmaya başlayan yabancı bir üslûbun bir tarikat binasında kendini göstermesi açısından dikkat çekicidir. Üst katta, ortada iki cephele (zülvecheyn) bir sofa ile buna bağlanan karşılıklı odalar ve bir helâ bulunmaktadır. Yapının kuzey ve batısında yer alan hazîrede, geç devir Osmanlı mezar tasarımı açısından önem taşıyan taşlar mevcuttur.

BİBLİYOGRAFYA :

Âsîtâne Tekkeleri, s. 17; Mecmûa-i Cevâmî, II, 52-55; Bandırmalızade, Mecmûa-i Tekâyâ, İstanbul 1307, s. 15; Mehmed Râif, Mir'ât-ı İstanbul, İstanbul 1314, s. 225; Zâkir Şükrü, Mecmûa-i Tekâyâ (Tayşî), s. 78; A. C. Vada, Boğaziçi Konuşuyor, İstanbul, ts., s. 82-83.

M. BAHA TANMAN

ATÂ MELİK CÜVEYNİ

(bk. CÜVEYNİ, Atâ Melik).

ATÂ b. SÂİB

(عطار بن السائب)

Ebû Yezîd Atâ b. es-Sâib b. Yezîd
(Mâlik yahut Zeyd) es-Sekafî
(ö. 136/753)

Küfeli muhaddis tâbiî.

Kaynaklarda hayatı hakkında fazla bilgi bulunmayan ve Ebû's-Sâib veya Ebû Zeyd künyeleriyle de anılan Atâ b. Sâib bazan doğrudan, bazan da arada bir vasıta ile Enes b. Mâlik ve Abdullah b. Ebû Evfâ gibi sahâbîlerden, güvenilir bir muhaddis olan babası Sâib b. Yezîd, Abdurrahman b. Ebû Leylâ, Mücâhid b. Cebr gibi tâbiîlerden hadis rivayet etti. Kendisi de A'meş, İbn Cüreyc, Şu'be, Süfyân es-Sevrî ve Süfyân b. Uyeyne gibi meşhur muhaddislere hocalık yaptı.

Ahmed b. Hanbel'in iyi bir insan ve güvenilir bir muhaddis olduğunu söylediği Atâ, ömrünün son yıllarında hâfıza kaybına uğradı. Elindeki hadis cüzleri -İclî'nin dediğine göre- pek sağlam olmadığı için, "Bu senin rivayet ettiğin hadislerdendir" şeklindeki telkin*leri kabul etmeye, kendilerinden hadis almadığı hocalardan hadis rivayet ettiğini iddia etmeye başladı. Bilhassa tâbiîlerden işit-

tiklerini sahâbîlerden duymuş gibi gösterdi. Bu sebeple hâfızası sağlam olduğu yıllarda ondan hadis almış olan Süfyân es-Sevrî, Şu'be b. Haccâc ve Hammâd b. Zeyd gibi eski talebelerinin rivayetleri itimada şayan görülmüş, daha sonraları kendisinden hadis okumuş olan talebelerinin rivayetleri ise ihtiyatla karşılanmıştır. Buhârî de onun bir rivayetini mütâbî** olarak Şahîh'ine almış, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce rivayetlerine sünenlerinde yer vermişlerdir.

Atâ'nın İbn Sa'd tarafından 136 (753) olarak tesbit edilen ölüm tarihinin 133, 134 ve 137 olduğu da ileri sürülmüştür.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Rikâk", 53; a.mlf., et-Târîhu'l-kebir, VI, 465; a.mlf., et-Târîhu's-şagîr, II, 39, 45; İbn Sa'd, et-Tabakât, VI, 338; İclî, Târîhu's-şikât (nşr. Abdülmu'tî Emîn Kal'acî), Beyrut 1405/1984, s. 332-333; el-Cerh ve't-ta'dîl, VI, 332-334; İbn Adî, el-Kâmil, V, 1999-2002; Zehebî, A'âmû'n-nübelâ, VI, 110-114; a.mlf., Mîzânü'l-İtidâl, III, 70-73; İbn Hacer, Tehzîbü't-Tehzîb, VII, 203-207.

M. YAŞAR KANDEMİR

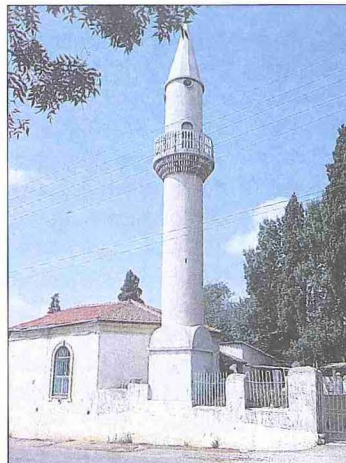
ATÂ b. YESÂR

(عطار بن يسار)

Ebû Muhammed Atâ
b. Yesâr el-Hilâlî el-Medenî
(ö. 103/721)

Tâbiîn devri fıkıh ve hadis âlimlerinden.

Hayatı hakkında yeterli bilgi bulunmayan Atâ b. Yesâr 19 (640) yılında doğdu. Babası ve fukahâ-i seb'a*dan olan kardeşi Süleyman gibi o da Hz. Peygamber'in zevcesi Meymüne bint Hâris el-Hilâliyye'nin mevlâ*sı idi. Tâbiîn devri Me-

Atâ Efendi Tekkesi'nin cami haline getirilmiş olan tevhidhanesi ile hazîresi - Kanlıca / İstanbul

